

**Beata Burska-Ratajczyk**


Uniwersytet Łódzki

 <https://orcid.org/0000-0002-2058-3798>

[beata.burska@uni.lodz.pl](mailto:beata.burska@uni.lodz.pl)

**Radosław Burski**

Uniwersytet Łódzki

 <https://orcid.org/0000-0002-5480-3680>

[radbur@interia.pl](mailto:radbur@interia.pl)

## **Analiza lingwistyczna i prawna oszustwa a jego eufemizacja w przekazach internetowych**

**Streszczenie.** W artykule przedstawione zostało zagadnienie przestępstwa *oszustwa*. Wskazany czyn zabroniony przeanalizowano z punktu widzenia językoznawstwa oraz prawa. Badania językoznawcze odwołują się do przykładów zaczerpniętych z internetu z lat 2018–2021. Obejmują one wykorzystywane przez internautów nazwy sprawców, działalności przestępczej, charakterystycznych typów oszustw oraz osób nimi pokrzywdzonych. Leksykalne, semantyczne, gramatyczne bądź graficzne środki eufemizacji nadają komunikacji walor emocjonalności lub ekspresyjności. Analiza prawna wymienionego czynu zabronionego określa warunki, jakie spełnić musi dane zachowanie, aby stanowiło przedmiot odpowiedzialności karnej, oraz jakie konsekwencje grożą jego sprawcy.

**Słowa kluczowe:** eufemizm, internet, odpowiedzialność karna, oszustwo, przestępstwo

*Linguistic and legal analysis of crime of fraud in context of  
its euphemization in the Internet communication*

**Summary.** The article presents the question of a crime of fraud. This prohibited act has been analysed from the legal and linguistics point of view. Linguistics researches refers to examples taken from the Internet from 2018 to 2021. Those examples incorporates characteristic phrases used by an internauts to name a perpetrators,

criminal activity, special forms of crimes and victims of frauds. Lexical, semantical, grammatical and graphical means of euphemisation allows to enrich a communication by values such as emotionality or expressiveness. Legal analysis concentrates on a terms of criminal liability and character of a punishment, established in a criminal Code.

**Keywords:** euphemism, Internet, criminal liability, fraud, criminal act

## Wprowadzenie

Język, narzędzie sprawnej komunikacji, jest także ważnym składnikiem kultury oraz elementem ludzkiej psychiki. Służy nazywaniu i opisywaniu świata, środkami języka wyrażamy i kształtujemy uczucia, kategoryzujemy oraz interpretujemy rzeczywistość. Co istotne, język odzwierciedla przekonania, wartości etyczne i normy społeczne.

Celem artykułu jest przedstawienie zachowań oszukańczych w odwołaniu do ich potocznego rozumienia, a także w kontekście definicji zawartych w opracowaniach słownikowych oraz na gruncie prawa. Ponadto ma on za zadanie ukazać, w jaki sposób i za pomocą jakich środków językowych zastępuje się w internecie nazwy czynów naruszających normy prawne i/lub obyczajowe. Dla precyzyjności przekazu autorzy zdecydowali się poświęcić uwagę rozmaitym ludzkim działaniom, które zarówno z punktu widzenia komunikacji potocznej, jak i sferze prawnej kwalifikowane są jako *oszustwo*. Materiał będący podstawą badań obejmuje przykłady zaczerpnięte z artykułów zamieszczonych w sieci w latach 2018–2021. Został on sklasyfikowany w oparciu o omawiany typ czynu zabronionego. Wśród wskazanych artykułów znajdują się pozycje z zakresu publicystyki politycznej, życia gospodarczego, a także z dziedziny prawa i przestępczości. Większość spośród nich zawiera szereg wskazówek adresowanych do czytelników, które mają na celu ostrzeżenie ich przed piętnowanymi w powołanych tekstach procedurami oraz zapobieżenie staniu się ich ofiarą. Prezentacja i analiza lingwistyczna dotyczy pojmowania *przestępstwa* i *oszustwa* oraz wskazuje językowe sposoby przekazywania niemiłych treści w sposób pośredni, omawia semantyczną wartość eufemizmów oraz ich funkcje w strukturze przekazu. Komentarz prawny odnosi się do opisu przestępstwa *oszustwa* w rozumieniu Kodeksu karnego.

*Eufemizm* definiowany jest jako „zastępczy środek językowy (wyraz, wyrażenie lub zwrot) używany w celu uniknięcia wyrazu, wyrażenia lub zwrotu zakazanego przez tabu językowe albo niewskazanego ze względów perswazyjnych” (EJP). Określenia łagodzące przekaz są ważnym elementem słownictwa, eliminują bowiem wyrazy lub połączenia słowne, których nie można lub nie powinno się formułować wprost, a ponadto pozwalają

uniknąć wulgarności. Stosowanie nazw zastępczych może być determinowane różnymi intencjami. Badając eufemizmy na gruncie lingwistyki, trzeba pamiętać, że wykorzystywane bywają jako narzędzie służące kreowaniu rzeczywistości zgodnej z intencją nadawcy komunikatu językowego, ponieważ pod pozorami obiektywizmu manipulują treścią i mogą zakłamywać wypowiedź, toteż są chętnie wykorzystywane w propagandzie (Dąbrowska 1990). Eufemizacja odgrywa istotną rolę w warstwie stylistycznej rozmaitych przekazów ze względu na sposób ujęcia informacji, pozwalający zastąpić element językowy niegrzeczny, zakazany obyczajowo, wulgarny, nieprzyzwoity itp. (Dąbrowska 2005). Posługiwanie się słowami lub związkami wyrazowymi, które osłabiają silne zabarwienie emocjonalne komunikowanych treści, jest reakcją na tabu językowe, tj. społecznie usankcjonowany zakaz używania pewnych wyrazów. Problematyka tabu językowego (por. m.in. Widłak 1968; Leszczyński 1988), obszarów jego występowania (Fleischer 2006; Zarębski 2014) oraz eufemizacji (Widłak 1963; Szwecow-Szewczyk 1974) została dokładnie opracowana. Analizowane były również wybrane pola semantyczne, m.in. eufemizowanie przekleństw (Karaś 1975; Zwoliński 1978; Zgółkowska 1991), słownictwa związanego ze sferą erotyczną (Kania 1976; Misiak 1990); nieco mniej uwagi poświęcono zabiegom eufemizowania w komunikacji internetowej (Kaproń-Charzyńska 2017; Kaproń-Charzyńska, Wiśniewski 2018). W celu złagodzenia treści komunikatu mogą być wykorzystywane różne środki: parajęzykowe, fonetyczne, fleksyjne, słowotwórcze, składniowe (por. Dąbrowska 2005).

### **Terminy przestępstwo i oszustwo w opracowaniach leksykograficznych**

Z lingwistycznego punktu widzenia istotne znaczenie ma słownikowa definicja pojęć analizowanych czynów zabronionych oraz przybliżenie funkcjonujących w języku określeń rozmaitych ich typów. Rozważania warto zacząć od pochodzenia rzeczowników. *Słownik etymologiczny* wskazuje, że wyraz *przestępstwo* utworzony od *przestępca* 'człowiek przestępujący jakąś normę, nm. *Übertreter*' (SEBań) pojawił się w polszczyźnie w 2. poł. XVI w. Jak wyjaśnia podane źródło, o rozprzestrzenieniu się formy z sufiksem *-stwo* zadecydował styl kaznodziejski, m.in. pod wpływem Biblii Jakuba Wujka zaczęto zastępować 'właściwsze w tym znaczeniu *przestąpienie, przestęp, przestępek*' (SEBań). Hasło *przestępstwo* w różnych słownikach ogólnych języka definiowane jest podobnie – jako 'zawiniony czyn społecznie niebezpieczny, zabroniony przez ustawę pod groźbą kary; naruszenie, przekroczenie prawa' (SJPSzym), 'czyn społecznie niebezpieczny, zabroniony przez prawo pod groźbą kary' (SJP PWN). Słowo *oszustwo* pochodzi od rzeczownika *oszust*. Pojawiło się w języku później, w powszechnym użyciu jest od XIX w., 'częste dopiero

po 1880' (SEBań). Słownik Andrzeja Bańkowskiego zawiera także czasownik *oszustać* w znaczeniu 'okłamać, zwieść słowem nieszczerym' (SEBań). Więcej informacji dotyczących omawianego terminu znajdujemy w słownikach ogólnych. *Oszustwo* w *Słowniku języka polskiego*, definiowane jako 'świadome wprowadzanie kogoś w błąd lub wyzyskanie czyjegoś błędu dla własnej korzyści' (SJP PWN), posiada następującą ilustrację przykładową: *Popętnić oszustwo. Dopuścić się oszustwa. Wielki słownik języka polskiego* pod red. Piotra Żmigrodzkiego definiuje *oszustwo* jako 'świadome mówienie komuś rzeczy niezgodnych z rzeczywistością lub działanie w sposób nieuczciwy w celu odniesienia korzyści' (WSJP). Słownikowe znaczenie wyrazu akcentuje dwie istotne cechy omawianego działania. Po pierwsze, kładzie nacisk na świadome postępowanie osoby dopuszczającej się wymienionego czynu, po drugie, na celowość działania sprawcy, który kieruje się zyskiem, czyli konkretnym wymiarem materialnym zaplanowanego czynu. O *oszustwie* mówimy, gdy jedna osoba lub kilka osób czerpie zyski z działalności niezgodnej z prawem lub powszechnie uznanej za szkodliwą. SJP PWN rejestruje także pewien rodzaj *oszustwa*: *Oszustwo karciane*. Większość słowników języka polskiego definiuje znaczenie wyrazu *oszustwo* w podobny sposób. Warto odwołać się także do leksykograficznego ujęcia rzeczownika *oszust* 'człowiek oszukujący kogoś, świadomie wprowadzający kogoś w błąd', opatrzonego przykładami: *Paść ofiarą oszusta. Dopuścić się oszustwa*, który zawiera kolejną kwalifikację czynu: *Oszust matrymonialny* (SJPSzym). W słownikach specjalistycznych semantyka terminu *oszustwo* jest niezwykle obfita, spotyka się bardzo szerokie ujęcie czynu, który w języku ma wiele odniesień. *Słownik wyrazów bliskoznacznych* wymienia następujące jednostki synonimiczne pojęcia: *krętanina, matactwo, szalbierstwo, szarlataneria, cygaństwo*, znaczna część haseł jest opatrzona kwalifikatorem *potoczny*: *granda, kanciarstwo, kancik, kant, kręctwo, macherka, macherstwo, machloja, machlojka, przekręt, przewalanka, przewałka, szacherka, schrajstwo, szwindel, szwindelek*. Opracowanie wymienia także: *dezinformację, fałszerstwo, humbug, krzywoprzysięstwo, manipulację oraz mistyfikację, kłamstwo*. Określeń tych używa się w odniesieniu do bardzo różnych typów zachowań, począwszy od kłamstwa, a skończywszy na konkretnym czynie zabronionym. Termin *oszustwo* jest różnie postrzegany, ponieważ nazwy aktów naruszających prawo nie zawsze są ustabilizowane w języku. Tak powszechnie stosowana nazwa jest raczej zwyczajowa i stąd niezupełnie precyzyjna. Samo słowo ma także ciekawą i bogatą frazeologię. Informacje na temat *oszustwa* uzupełniają przykłady zawarte w *Słowniku frazeologicznym*, który rozdział *Kontakty między ludźmi. Oszukiwanie* – *wprowadzanie w błąd* ilustruje grupą 37 frazeologizmów, mających różne źródła, np.: *mitol. koń trojański, pot. nabijać* – *nabić kogoś w butelkę, kaczką dziennikarską, prawem kaduka, szara strefa*.

### Przestępstwo oszustwa – charakterystyka karnoprawna

Intuicyjne rozumienie pojęcia *oszustwo* podpowiada, że kryje się za nim potępiane społecznie zachowanie polegające na osiągnięciu szeroko pojętej korzyści w rezultacie okłamania lub wykorzystania niewiedzy osoby trzeciej bądź osób trzecich. Od tak pojmowanego, powszechnie nieakceptowanego, działania nie odbiega istotnie opis przestępstwa *oszustwa* w typie podstawowym. Zgodnie z treścią art. 286 § 1 Kodeksu karnego (dalej: k.k.) popełnia je ten, kto w celu osiągnięcia korzyści majątkowej doprowadza inną osobę do niekorzystnego rozporządzenia własnym lub cudzym mieniem za pomocą wprowadzenia jej w błąd albo wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania. Osobie takiej, o ile spełnia ogólne warunki odpowiedzialności karnej, grozi kara pozbawienia wolności w wymiarze od sześciu miesięcy do lat ośmiu. Wypadek mniejszej wagi (tzw. typ uprzywilejowany) zagrożony jest karą grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat dwóch, na co wskazuje treść art. 286 § 3 k.k. W zacytowanym przepisie zwraca uwagę chęć osiągnięcia przez sprawcę korzyści majątkowej poprzez podjęcie działań, których wspólną cechą jest wykorzystanie nieświadomości pokrzywdzonego co do rzeczywistego charakteru podejmowanych przezeń dyspozycji prawami majątkowymi. Różnica pomiędzy nimi sprowadza się natomiast do tego, czy wspomniana nieświadomość powstała w rezultacie działań sprawcy, czy też pojawiła się wcześniej, zanim jeszcze rozpoczął on realizację czynu (por. Gardocki 2021: 347). Przedmiotem ochrony tak stypizowanego zachowania staje się mienie, a zatem ogół praw majątkowych, którymi dysponuje pokrzywdzony. Należy zwrócić przy tym uwagę, że pojęcie to powinno być rozumiane szerzej niż jedynie rzeczy, obejmuje ono bowiem także dobra niematerialne, do których zaliczyć można na przykład autorskie prawa majątkowe oraz prawa własności przemysłowej, a zatem wzory użytkowe, patenty itd. (por. Dąbrowska-Kardas, Kardas 2022: 292-293). Nie musi to być ponadto mienie należące do osoby dokonującej rozporządzenia nim, ale również mienie cudze, którym osoba ta dysponuje (P. 2014).

Realizacja czynu wymaga, aby niekorzystne rozporządzenie mieniem dokonane zostało w rezultacie celowego wprowadzenia danej osoby w błąd przez sprawcę lub też wykorzystania już istniejącego błędu bądź stanu, w jakim osoba ta się znajduje. To rozróżnienie pozwala niekiedy klasyfikować omawiany czyn według kryterium zachowania sprawcy na *oszustwo czynne i biernie*. Dychotomia tego typu może jednak skutkować błędnym rozumieniem jego istoty (por. Kulik 2019: 949). Nigdy bowiem czyn ten nie zostaje popełniony w sposób całkowicie bierny, ale nawet wówczas, gdy *oszust* wykorzystuje jedynie nadarżającą się sposobność, jego zachowanie przybiera każdorazowo postać działania, a nie zaniechania (W. 2002 [1];

P. 2003). W przypadku *oszustwa czynnego* sprawca musi najpierw wywołać w psychice rozporządzającego mieniem mylne wyobrażenie o rzeczywistości w zakresie, jaki obejmuje przesłanki tego rozporządzenia (W. 2002 [II]). Przy *oszustwie biernym* mylne wyobrażenie tego rodzaju powstaje bez udziału sprawcy, niemniej aktywnie działa on w celu osiągnięcia przy jego pomocy korzyści majątkowej (W. 1986). Należy przy tym podkreślić, iż za okoliczność niezbędną do zaistnienia czynu uznaje się tożsamość osoby pozostającej pod wpływem błędu, nieświadomości lub znajdującej się w opisanej w przepisie niezdolności oraz osoby dokonującej rozporządzenia mieniem (P. 2004). Nie musi natomiast zachodzić tożsamość rozporządzającego mieniem i pokrzywdzonego (W. 2006). Sytuacja tego rodzaju będzie miała miejsce na przykład wówczas, gdy rozporządzający działa w imieniu osoby prawnej jako pracownik lub członek jej organu (Lachowski 2018: 1277). Ponadto zauważyć trzeba, iż analizowany czyn określany jest w piśmiennictwie prawniczym jako *przestępstwo skutkowe*, co oznacza, że jego realizacja wiąże się w sposób konieczny z wystąpieniem danego rezultatu, którym w tym przypadku jest dokonanie wspomnianego rozporządzenia mieniem<sup>1</sup>. Nie oznacza to jednak konieczności stwierdzenia, że pokrzywdzony poniósł szkodę (a zatem doznał uszczerbku w majątku posiadanym obecnie lub uszczupleniu uległy jego przyszłe korzyści), sprawca zaś wzbogacił się jego kosztem. Niekorzystność należy bowiem rozumieć jako sytuację mającą miejsce w chwili popełnienia czynu i charakteryzującą się rozdzwięciem pomiędzy subiektywnymi przesłankami podjęcia decyzji o rozporządzeniu a stanem rzeczywistym (W. 2000). Przewidując z kolei osiągnięcie korzyści majątkowej, sprawca może zakładać jej zaistnienie dopiero w przyszłości. Ponadto wynik jego działania różni się niekiedy z założeniami, przez co nie osiąga on oczekiwanych efektów (por. Dąbrowska-Kardas, Kardas 2022: 321). Pozostaje to jednak bez znaczenia w kontekście wypełnienia znamion czynu zabronionego.

Konstrukcja przestępstwa *oszustwa* przekonuje o wytyczeniu możliwie najszerszego kręgu osób, które zdolne są do ponoszenia odpowiedzialności karnej z tytułu jego popełnienia. Użycie bowiem w opisie czynu zaimka osobowego *kto* na określenie kategorii sprawców oznacza, iż odpowiadać na tej podstawie może każdy człowiek zdolny do ponoszenia odpowiedzialności karnej na zasadach ogólnych (a zatem po osiągnięciu wskazanego w ustawie wieku oraz niezastąpieniu żadnej z okoliczności wyłączających bezprawność czynu lub winę sprawcy). Istotnym jednak elementem, przesądzającym o zakwalifikowaniu danego zachowania jako *oszustwa*, jest charakter przeżyć psychicznych jego podmiotu, który w prawie karnym nazywany jest *stroną podmiotową czynu* (Giezek 2020: 20; Nawrocki 2020: 56).

---

<sup>1</sup> Szerzej na temat charakteru tego znamienia czynu zob. Preibisz 2005: 63–82.

Ustawodawca przesądził, że sprawca analizowanego czynu działać musi umyślnie, obejmując swoim zamiarem zarówno cel, który nim kieruje (a zatem osiągnięcie korzyści majątkowej), jak i sposób działania przyjęty dla jego osiągnięcia (W. 2009). Nastawienie psychiczne sprawcy do czynu określa się w tym przypadku jako zamiar bezpośredni o szczególnym zabarwieniu (Dąbrowska-Kardas, Kardas 2022: 331). Dla przyjęcia odpowiedzialności karnej jest bowiem wymagane, aby jego postawa wyrażała się w chęci wzbogacenia się w opisany w przepisie sposób. Wyklucza to więc z zakresu tej odpowiedzialności sytuacje, w których sprawca jedynie godzi się z zaistnieniem rezultatu tego rodzaju bądź też chęć osiągnięcia korzyści majątkowej zostaje przezeń zaspokojona w wyniku podjęcia działań prawnie dopuszczalnych (W. 2007).

Ustawowe granice wymiaru kary przewidzianej w przypadku popełnienia przestępstwa *oszustwa* (jak wcześniej zaznaczono, jest to kara pozbawienia wolności w wysokości od sześciu miesięcy do lat ośmiu) podlegać mogą daleko idącym modyfikacjom. Już bowiem w samym art. 286 § 3 k.k. przewiduje się możliwość wymierzenia kary grzywny, kary ograniczenia wolności albo kary pozbawienia wolności do lat dwóch, o ile sprawca dopuścił się tzw. wypadku mniejszej wagi. W doktrynie prawa karnego wskazany przepis zalicza się do kategorii *typów uprzywilejowanych*, a zatem przestępstw zagrożonych karą o niższym niż w typie podstawowym ustawowym wymiarze lub karami łagodniejszego rodzaju, ze względu na występujące w jego opisie dodatkowe znamię uprzywilejowujące (Wróbel, Zoll 2014: 191; Gardocki 2019: 63–64). Zaistnienie wypadku mniejszej wagi oznacza w praktyce stwierdzenie, iż sprawca czynu wyczerpał swoim zachowaniem znamiona opisane w typie podstawowym, jednakże ocena stopnia społecznej szkodliwości konkretnego analizowanego zachowania pozwala uznać, że stopień ten jest na tyle niski, iż nie należy zachowania tego zakwalifikować na podstawie przepisu wprowadzającego *typ podstawowy* (Plebanek 2011: 85; Brzezińska 2014: 42–43). Czyn w *typie kwalifikowanym* różni się z kolei od czynu w *typie podstawowym* wprowadzeniem w jego konstrukcji dodatkowego znamienia bądź znamion kwalifikujących, a zatem skutkujących surowszą odpowiedzialnością karną. W art. 294 §§ 1 i 2 k.k. opisane zostały dwa rodzaje kwalifikowanego przestępstwa *oszustwa*. Sprawca, który się ich dopuszcza, podlega karze pozbawienia wolności w przedziale wynoszącym od roku do 10 lat. Zaostrzenie odpowiedzialności karnej związane jest z dopuszczeniem się przestępstwa przeciwko mieniu znacznej wartości (art. 294 § 1 k.k.) lub względem dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury. Pojęcie *mienia znacznej wartości* zostało przez ustawodawcę zdefiniowane wprost jako mienie, którego wartość w czasie popełnienia czynu zabronionego przekracza 200 tys. zł, o czym przekonuje treść art. 115 § 5 k.k. *Dobrem o szczególnym znaczeniu dla kultury* można

z kolei nazwać przedmiot spełniający dwie przesłanki. Po pierwsze, musi on stanowić dobro kultury, a zatem być na przykład zabytkiem bądź innym przedmiotem posiadającym wartość kulturową, po drugie, ustalić należy jego szczególne znaczenie dla kultury. To przesądza o występowaniu hierarchii znaczenia dóbr kultury, co wyklucza możliwość stosowania surowszej odpowiedzialności karnej w przypadku każdego czynu godzącego w takie dobra (Radecki 1998: 12–14). Konieczne staje się również podkreślenie, że zarówno w przypadku *mienia znacznej wartości*, jak i *dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury* zaostrożenie odpowiedzialności karnej może zachodzić jedynie wówczas, gdy sprawca czynu obejmuje swoim zamiarem każde z wymienionych znamion, a zatem przynajmniej godzi się z tym, że przedmiotem jego czynu jest mienie lub dobro kultury o cechach wskazanych w przepisie (Radecki 1998: 11–12).

Modyfikacji ulega również tryb ścigania omawianego przestępstwa. Zasadą jest, iż *oszustwo* stanowi czyn ścigany z urzędu, a zatem – jak przekonuje treść art. 10 § 1 Kodeksu postępowania karnego (dalej: k.p.k.) – w przypadku jego popełnienia organ powołany do ścigania przestępstw jest obowiązany do wszczęcia i prowadzenia postępowania przygotowawczego, a oskarżyciel publiczny także do wniesienia i popierania oskarżenia. Innymi słowy właściwe organy podejmują działania z własnej inicjatywy, gdy tylko powezną uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa (art. 303 k.p.k.). Nie ma przy tym znaczenia, czy pokrzywdzony czynem wykaże się jakkolwiek inicjatywą w zakresie pociągnięcia jego sprawcy do odpowiedzialności karnej ani nawet to, czy chciałby on, by *oszust* poniósł taką odpowiedzialność. Inaczej jednak ustawodawca ukształtował sytuację pokrzywdzonych takim czynem, kiedy mieszczą się oni w kategorii *osób najbliższych wobec sprawcy*. Do tego grona Kodeks karny zalicza: małżonka, wstępnego, zstępnego, rodzeństwo, powinowatego w tej samej linii lub stopniu, osobę pozostającą w stosunku przysposobienia oraz jej małżonka, a także osobę pozostającą we wspólnym pożyciu z pokrzywdzonym (art. 115 § 11 k.k.). Wymienione osoby, jeśli chcą, aby sprawca przestępstwa, którym zostali pokrzywdzeni, został pociągnięty do odpowiedzialności, powinny złożyć wniosek o jego ściganie. Szczegółowo instytucję tę regulują przepisy art. 12 k.p.k. W tym miejscu należy jedynie zaznaczyć, iż wraz ze złożeniem takiego wniosku postępowanie prowadzone jest z urzędu. Wniosek uprawnionego powinien uzyskać oskarżyciel, a w niektórych przypadkach sąd. Osobę uprawnioną do jego złożenia trzeba pouczyć o tej możliwości, co należy do obowiązków organu ścigania. Po złożeniu wniosku może on zostać cofnięty za zgodą prokuratora lub sądu w zależności od etapu postępowania, jednakże ponowne jego złożenie jest niedopuszczalne.



## Eufemistyczne określenia różnych typów działań naruszających normy prawne

Stosowany przez dziennikarzy internetowych zabieg eufemizacji ma na celu nie tylko łagodne informowanie o podejrzanym zdarzeniu, lecz także pełni funkcje ekspresywną oraz impresywną, służąc określonemu interpretowaniu zdarzeń i kształtowaniu opinii społecznej wobec działań niezgodnych z prawem. W zgromadzonym materiale znalazły się eufemistyczne określenia związane z działalnością przestępczą, metodami postępowania przestępców, nazwy pojedynczych oszustów, zorganizowanych grup przestępczych oraz ofiar przestępstw.

- 1. Oszustwo finansowe/gospodarcze**, np. *niecelowe i niegospodarne wydatkowanie środków publicznych* (Czarkowski 2021). Z artykułu wynika, że prezes NIK Marian Banaś, oceniając na podstawie analizy dokumentów działanie instytucji państwowych, ujawnił wiele nieprawidłowości w zakresie korzystania przez nie ze środków publicznych. Przymiotniki zaprzeczone *niecelowe, niegospodarne* wyraźnie wskazują, że kontrolowane agendy wydawały publiczne pieniądze, łamiąc zarówno przepisy dotyczące procedur wydatkowania środków, jak i ponoszonych kosztów. Określenia opatrzone wyraźnym znakiem negacji determinują kształt przekazu, uzmysławiają odbiorcy brak kontroli nad finansami i nadużycia polegające na lekceważeniu reguł gospodarowania środkami publicznymi. W wyniku świadomych lub nieświadomych decyzji urzędników straty ponosi interes ogólnospołeczny, istnieją więc wyraźne przesłanki, by zakwalifikować działanie jako oszustwo finansowe/gospodarcze. Kolejne przykłady to *uchybień w udzielaniu i wykorzystywaniu dotacji* (Czarkowski 2021); *błędy w ewidencji księgowej i sprawozdaniach budżetowych* (Czarkowski 2021). W cytowanym wcześniej raporcie Najwyższej Izby Kontroli znalazły się wyrazy bliskoznaczne. Rzeczownik *uchybień* definiowany jest jako: 1. 'rzecz. od czas. uchybić'; 2. 'usterka, wada'; 3. 'wykroczenie, obraza, ubliżenie'; 4. *praw.* 'wadliwe postępowanie, wadliwe zastosowanie przepisu prawa' (SJP PWN). Z kolei *błąd* to: 1. 'mylne mniemanie, nieudane posunięcie', por. fraz. *wprowadzić kogoś w błąd* 'stać się przyczyną czyjś blednego mniemania' (SJP PWN); 2. 'niezgodność z obowiązującymi regułami' (SJP PWN). Pomyłki w instytucjach, ujmowane jako *uchybień* i *błędy*, często nie są przypadkowe, mogą być sposobem tuszowania nadużyć władzy. *Oszustwom finansowym* towarzyszą zabiegi maskujące, które mają zacierać ślady działalności przestępczej w świecie polityki i finansów. Służące eufemizacji jednostki synonimiczne przesuwają skalę wartościowania i sprawiają, że pomniejszona zostaje istota czynu. Zastosowane synonimy ukrywają

prawdziwą przyczynę działania i tuszują skalę procederu. Podobną funkcję pełnią zapożyczenia z języków obcych, np. *popetniono delikty i nieprawidłowości* (Czarkowski 2021). Rzeczownik *delikt*, łac. *delictum* ‘przewinienie, wykroczenie, naruszenie prawa; występki’ (SWOKop), należący do terminologii praw. ‘czyn będący wykroczeniem przeciw prawu’ (SWO), nie jest wyrazem funkcjonującym w powszechnym obiegu, więc jego odbiór jest nie do końca czytelny dla przeciętnego odbiorcy. *Oszustwo finansowe* zastępowane bywa konstrukcją peryfrastyczną, np. *uciec w restrukturyzację lub upadłość* (Studziński 2020); *wyprowadzić i ukryć dług* (Czarkowski 2021). W retoryce *peryfraza* definiowana jest jako zabieg „polegający na zastąpieniu właściwej nazwy przedmiotu skróconym lub rozbudowanym opisem” (Korolko 1990: 105). Istotne znaczenie ma zawarta w omówieniu ocena. Warto przytoczyć jedno ze znaczeń czasownika *uciec się* – *uciekać się do czegoś* ‘posłużyć się czymś dla osiągnięcia celu’, np. *uciec się do kłamstwa, do podstępstwa* (SJPSzym).

2. **Ukrywanie informacji**, np. *mechanizmy obniżające przejrzystość realizacji budżetu, czyli księgowo sztuczki mające ukryć faktyczne rozmiary długu publicznego* (Czarkowski 2021). Użyta peryfraza dotyczy ukrywania przestępstw gospodarczych przez utajnienie informacji. Związek wyrazowy *obniżanie przejrzystości* nawiązuje do funkcjonującego w języku wyrażenia *ostrość widzenia*. Aktywności wzrokowej człowieka, która polega na zdolności bystrej obserwacji zjawisk, towarzyszy trafna ocena sytuacji. Zastosowana konstrukcja omowna dobitnie sugeruje odbiorcy, że przedstawione działanie polega na maskowaniu rażących nadużyć w sferze politycznych działań, których celem jest manipulowanie danymi o rozmiarach długu publicznego. Niewygodne informacje mają się stać niewidoczne, zginąć w gąszczu przepisów tak, by przesłonić prawdziwy rozmiar zadłużenia. Uściśleniu interpretacji służy także rzeczownik *sztuczka*. Definicja słownikowa wyrazu wskazuje na: 1. ‘zachowanie, posunięcie, przez które chcemy coś osiągnąć, korzystając z cudzej naiwności, niewiedzy itp.’; 2. ‘popis zręczności, umiejętności, siły itp., często wykonany tak sprawnie, że trudno dostrzec jego mechanizm’ (SJP PWN).
3. **Korupcja**, np. *prominentni działacze kręcili lody lub pomagali je kręcić* (Czarkowski 2021). Zastosowany eufemizm dotyczy *korupcji* na styku sfery publicznej i prywatnego biznesu. Autor artykułu ujawnia, że w polityce względy osobiste górują nad procedurami, przedstawia procesy i praktyki działaczy politycznych, którzy czerpią zyski z działalności niezgodnej z prawem lub powszechnie uznanej za szkodliwą, np. łapownictwa, przekupstwa, przemytu, a także z cudzej łatwowierności

lub nieostrożności. Używany w polszczyźnie kolokwialnej nacechowany ekspresywnie, obrazowy i dosadny zwrot *ktoś kręci lody* 'ktoś bogaci się szybko i łatwo, działając nielegalnie' (WSJP) nawiązuje także do funkcjonującego we wskazanym rejestrze polszczyzny czasownika *kręcić* 'mówić tak, żeby nie powiedzieć całej prawdy na jakiś temat' (WSJP). Eufemizacja zwiększa sugestywność przekazu. W łągodzeniu treści wypowiedzi oprócz frazeologizmów wykorzystuje się także słownictwo środowiskowe oraz zabiegi intertekstualne (Głowiński 1986), np. *klawisze mogli robić niezłe interesy. Jak w filmie „Skazani na Shawshank”* (Czarkowski 2021). Zwrot *robić interesy*, uzupełniony przymiotnikiem *niezłe*, wskazuje na skalę nadużyć finansowych w więzienictwie. Zjawisko opisane przez dziennikarza rażąco narusza konstytucyjną zasadę zaufania do instytucji państwowych. Łamanie prawa dopuszczali się funkcjonariusze służby więziennej nazywani w socjolekcie więźniów *klawiszami*, *klawisz* – 'z łacińskiego *clavis* – klucz. Obrażliwie o strażniku więziennym' (SPWiOP). Na trop interpretacji, który nadaje wypowiedzi silne konotacje emocjonalno-aksjologiczne, naprowadza zastosowane porównanie. Przywołany obraz filmowy pokazuje dysfunkcyjny system penitencjarny, w którym dochodzi do nadużyć finansowych i korupcji. Wyreżyserowany przez Franka Darabonta amerykański film fabularny z roku 1994 *Skazani na Shawshank*, który powstał na kanwie opowiadania Stephena Kinga *Rita Hayworth and Shawshank Redemption*, przedstawia historię niesłusznie skazanego bankiera, który trafia do więzienia Shawshank. Placówka zarządzana przez apodyktycznego naczelnika i sadystycznych strażników, osoby nietykalne dzięki swej pozycji i nadużywające uprawnień, nie służy resocjalizacji skazanych. Interekstualne nawiązanie uzmysławia czytelnikom brak respektowania norm, zasad i reguł przez pracowników polskich służb więziennych.

4. **Nielegalny obrót dokumentami**, np. *kolekcjonerski dowód osobisty* (*Jak odróżnić...*). Modyfikacja wyrażenia *dowód osobisty*, które zostało uzupełnione przydawką *kolekcjonerski*, może wywoływać zdziwienie, przymiotnik sugeruje bowiem związek z *kolekcjonerstwem* i przywodzi na myśl wyrażenia *giełda kolekcjonerska*, *upodobania kolekcjonerskie* (SJPSzym). Tymczasem podstawowe znaczenie słowa ulega zmianie, zastosowany zabieg jest sposobem ominięcia określenia *skradziony/falszowy dokument tożsamości wystawiony na sprzedaż w sieci, który jest następnie używany w celu wyłudzenia kredytu*. Handel fałszywymi dokumentami to pozbawiony kontroli i zorganizowany na szeroką skalę proceder przestępczy. Wspecjalizowani w wykorzystywaniu luk prawnych oszuści internetowi świadomie stosują zabiegi, które manipulując odbiorem przekazu, pozwalają ominąć prawo.

5. **Okradanie klientów korzystających z internetu**, np. *Dojenie mamutów* (Bagiński 2021). Stosunek oszustów do klientów uzmysławia przytoczone wyrażenie wartościujące o silnym zabarwieniu emocjonalnym. W połączeniu wyrazowym czasownik *doić* został użyty w znaczeniu 'ciągnąć zyski' (SJPSzym), a rzeczownik *mamut* jest przen., pogard. określeniem osoby naiwnej, dokonującej zakupów w sieci.
6. **Przestępstwa wyłudzenia ubezpieczeń** określane są jako np. „zarobkowa” kolizja; *zbieranie „odszkodowań”* (Brzeziński 2020). Jest to proceder polegający na pozorowaniu zdarzeń, które stanowią podstawę do wypłaty odszkodowania (np. kolizji drogowych), aby na ich podstawie osiągać korzyści majątkowe w drodze bezpodstawnego uzyskania świadczeń z tytułu ubezpieczenia. Eufemizacji służy zabieg graficzny, użycie ironicznego cudzysłowu sugeruje właściwy odbiór treści przekazu.
7. **Określenia różnych typów oszustw, oszustów i grup przestępczych**. *Nigeryjski przekręt* (Ceglarski 2018) jest nazwą oszustwa, którego istota sprowadza się do wciągnięcia przypadkowej lub celowo dobranej ofiary w pozorny transfer wielkiej kwoty pieniędzy. Rzeczownik *przekręt* nawiązuje do jednego ze znaczeń czasownika *przekręcać* 'przedstawić coś niezgodnie z prawdą; też: powtórzyć jakieś słowa niedokładnie: przekręcać fakty' (SJPSzym). Z kolei w wyrażeniu *podejrzani biznesmeni* (Czarkowski 2021) złagodzeniu przekazu służy słowo *podejrzany*. Według słownika to: 1. 'taki, na którego padło podejrzenie'; 2. 'budzący wątpliwości, podejrzenia', także *podejrzany* w uż. rzecz. 'człowiek posądzony o popełnienie przestępstwa' (SJPSzym). Natomiast *hiszpański więzień* (Ceglarski 2018) to nazwa oszusta, który wyłudzał pieniądze, podając się za uwięzionego arystokratę potrzebującego pomocy, od osoby wytypowanej na ofiarę. W zamian za tę przysługę obiecywał jej szczodre wynagrodzenie. Mylące jest określenie *innovatorzy* (Pasztelański 2021), które budzi pozytywne skojarzenia, por. *innovator* według słownika 'człowiek wprowadzający innowację <ang. *innovator*, fr. *innovateur*>' (SJPSzym). Za nazwą kryje się przestępcza grupa internetowa.
8. **Określenia ofiar oszustw**. Zastępowaniu nazw osób poszkodowanych przez oszustów służy stopniowanie opisowe, np. *mniej sprytni kontrahenci* (Studziński 2020), lub użycie jednostki synonimicznej, np. *naiwni wierzyciele* (Studziński 2020). Warto odwołać się do definicji słownikowej, *naiwny* to 'odznaczający się zbytnią prostotą, szczerością, łatwowiernością; nie mający doświadczenia, sprytu; też: głupiotki' (SJPSzym).

## Wnioski

Celem artykułu było przedstawienie sposobu definiowania na gruncie lingwistyki oraz prawa różnych zachowań naruszających normy prawne i/lub obyczajowe oraz wskazanie strategii eufemizowania działań oszukańczych w przekazach internetowych. Analiza językowa materiału koncentrowała się na wskazaniu typów eufemizmów, omówieniu ich specyfiki, obejmującej nacechowanie semantyczne, aksjologiczne i wymiar pragmatyczny. Komentarz prawny objął charakterystykę znamion omawianego czynu, w szczególności zaś form przestępczego zachowania, osobę sprawcy i pokrzywdzonego oraz zagrożenie karne i tryb jego ścigania. Twórcy tekstów internetowych skrzętnie unikają prawnych określeń różnego rodzaju przestępstw, wykroczeń, osób ich dokonujących i ofiar czynów naruszających normy prawne. W sieci często pojawiają się nazwy zastępcze, respektujące normy estetyki wypowiedzi, które pozwalają dziennikarzowi odkryć przed czytelnikami łagodniejsze oblicze patologicznych zachowań. W funkcji eufemizmów są wykorzystywane różne środki leksykalne, semantyczne, gramatyczne oraz zabiegi graficzne. Zastosowane: antonimy, synonimy, zapożyczenia, neosemantyzacja, kanoniczne oraz zmodyfikowane połączenia wyrazowe, zabiegi intertekstualne oraz graficzne wpływają na emocjonalność, obrazowość i ekspresyjność przekazu. Eufemizacja sprzyja refleksji nad słowem i wzbogaca język wypowiedzi, w której jest stosowana.

Autorzy artykułu mają świadomość, że zasygnalizowane w tytule zagadnienie nie jest wyczerpane ze względu na szczupłe ramy niniejszego tekstu, zjawisko wymaga pogłębienia, co może być przedmiotem kolejnych artykułów.

## Wykaz skrótów

- EJP – Urbańczyk S. (red.), 1991, *Encyklopedia języka polskiego*, Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- k.k. – Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 ze zmianami).
- k.p.k. – Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555 ze zmianami).
- P. – Postanowienie Sądu Najwyższego.
- SEBań – Bańkowski A., 2000, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- SJP PWN – Drabik L., Kubiak-Sokół A., Sobol E. (red.), 2006, *Słownik języka polskiego*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- SJPSzym – Szymczak M. (red.), 1978, *Słownik języka polskiego*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- SPWiOP – Stomma L., 2000, *Słownik polskich wyzwisk, inwektyw i określeń pejoratywnych*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza Graf-Punkt.
- SWO – Drabik L. (red.), 2006, *Słownik wyrazów obcych z przykładami i poradami*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- SWOKop – Kopaliński W., 2007, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza RYTM.
- W. – Wyrok Sądu Najwyższego.
- WSJP – Żmigrodzki P. (red.), *Wielki słownik języka polskiego*, <https://wsjp.pl/>, (dostęp: 14.02.2022).

### Literatura

- Brzezińska J., 2014, *Kilka uwag o „wypadku mniejszej wagi”, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” XXXI*, s. 37–51.
- Dąbrowska A., 1990, *Zniekształcanie obrazu rzeczywistości przez użycie pewnych środków językowych (eufemizm, kakofemizm)*, w: J. Bartmiński (red.), *Językowy obraz świata*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 231–244.
- Dąbrowska A., 2005, *Słownik eufemizmów polskich, czyli w rzeczy mocno, w sposobie łagodnie*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Dąbrowska-Kardas M., Kardas P., 2022, *Komentarz do art. 286 k.k.*, w: W. Wróbel, A. Zoll (red. nauk.), *Kodeks karny. Część szczególna. Tom III. Komentarz do art. 278–363*, Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer, s. 289–359.
- Fleischer M., 2006, *Obszar tabu w systemie polskiej kultury*, w: K. Stasiuk, M. Graszewicz (red.), *Literatura – kultura – komunikacja*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 283–300.
- Gardocki L., 2019, *Prawo karne*, 21. wydanie zmienione, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Gardocki L., 2021, *Prawo karne*, 22. wydanie zmienione, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Giezek J., 2020, *Strona podmiotowa czynu zabronionego a formy jego popełnienia – zagadnienia wybrane*, „Przegląd Prawa i Administracji” CXX/2, s. 19–36. <https://doi.org/10.19195/0137-1134.120.50>

- Głowiński M., 1986, *O intertekstualności*, „Pamiętnik Literacki” LXXVII, z. 4, s. 75–100.
- Kania S., 1976, „Kobieta lekkich obyczajów” w języku polskim, „Nauki Filologiczne” 23, s. 53–64.
- Kaproń-Charzyńska I., 2017, *Słowa do oglądania w komentarzach internetowych*, w: E. Kołodziejek, R. Sidorowicz (red.), *Internet jako przedmiot badań językoznawczych*, Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, s. 27–42.
- Kaproń-Charzyńska I., Wiśniewski M., 2018, *Kreatywność leksykalna a etyka słowa (na przykładzie komentarzy internetowych)*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza” 25(45), nr 1, s. 77–92. <https://doi.org/10.14746/pspsj.2018.25.1.5>
- Karaś M., 1975, *O rzucaniu mięsem*, „Polityka” 42, s. 6–7.
- Korolko M., 1990, *Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny*, Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Kulik M., 2019, *Komentarz do art. 286 k.k.*, w: M. Mozgawa (red. nauk.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer, s. 948–950.
- Lachowski J., 2018, *Komentarz do art. 286 k.k.*, w: V. Konarska-Wrzošek (red. nauk.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer, s. 1276–1281.
- Leszczyński Z., 1988, *Szkice o tabu językowym*, Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski.
- Misiak S., 1990, *Aborcja*, „Tygodnik Powszechny” 30, s. 35–37.
- Nawrocki M., 2020, *Ustalanie zamiaru popełnienia przestępstw umyślnych*, „Prawo w Działaniu. Sprawy Karne” 43, s. 56–73.
- Nowakowska A. (red.), 2003, *Słownik frazeologiczny w układzie tematycznym i alfabetycznym*, Wrocław: Europa.
- Plebanek E., 2011, *Wypadek mniejszej wagi – kilka uwag w sporze o charakter instytucji i jego praktyczne konsekwencje*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” XV, z. 1, s. 81–98.
- Preibisz A.N., 2005, *Niekorzystne rozporządzenie mieniem jako znamię oszustwa (art. 286 § 1 k.k.)*, „Prokuratura i Prawo” 10, s. 63–82.
- Radecki W., 1998, *Ochrona dóbr kultury w nowym kodeksie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2, s. 7–20.
- Szwecow-Szewczyk M., 1974, *Tabu i eufemizmy językowe dawniej i dziś*, „Poradnik Językowy” 6, s. 285–293.

- Widłak S., 1963, *Tabu i eufemizm w językach nowożytnych*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” 22, s. 89–102.
- Widłak S., 1968, *Zjawisko tabu językowego*, Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- Wiśniakowska L. (red.), 2006, *Słownik wyrazów bliskoznacznych*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Wróbel W., Zoll A., 2014, *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków: Znak.
- Zarębski R., 2014, *Przejawy tabu pierwotnego i magii językowej w dawnej i współczesnej polszczyźnie*, „Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Naukowych ŁTN” 2013, t. XVII, K. Czyżewska (red.), Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 241–251.
- Zgółkowska H., 1991, *Wulgaryzmy i eufemizmy w języku dzieci przedszkolnych*, w: J. Porayski-Pomsta (red.), *Zagadnienia komunikacji językowej dzieci i młodzieży*, Warszawa: Dom Wydawniczy i Handlowy Elipsa, s. 29–36.
- Zwoliński P., 1978, *O pewnym typie eufemizmów we współczesnej polszczyźnie mówionej*, w: M. Szymczak (red.), *Z zagadnień słownictwa współczesnego języka polskiego*, Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 251–257.

### Orzecznictwo

- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 czerwca 2003 r.; sygn. **V KK 324/02**; LEX nr 80291, (P. 2003).
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 29 stycznia 2004 r.; sygn. **I KZP 37/03**; LEX nr 140096, (P. 2004).
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 10 stycznia 2014 r.; sygn. **II KK 10/13**; LEX nr 1415116, (P. 2014).
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 października 1986 r.; sygn. **II KR 134/86**; LEX nr 17787, (W. 1986).
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 sierpnia 2000 r.; sygn. **V KKN 267/00**; LEX nr 43441, (W. 2000).
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 listopada 2002 r.; sygn. **IV KKN 618/99**; LEX nr 75460, (W. 2002 [I]).
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 grudnia 2002 r.; sygn. **IV KKN 135/00**; LEX nr 74478, (W. 2002 [II]).
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 grudnia 2006 r.; sygn. **V KK 104/06**; LEX nr 295629, (W. 2006).



- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 lipca 2007 r.; sygn. **V KK 384/06**; LEX nr 299205, (W. 2007).
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 czerwca 2009 r.; sygn. **WA 16/09**; LEX nr 551085, (W. 2009).

### Materiały źródłowe

- Bagiński K., 2021, „Dojenie mamutów”. Tak działają oszuści na OLX, to zorganizowana grupa przestępcza, <https://www.money.pl/gospodarka/dojenie-mamutow-tak-dzialaja-oszuscini-na-olx-to-zorganizowana-grupa-przestepcza-6653345628920800a.html> (dostęp: 5.02.2022).
- Brzeziński M., 2020, *Wymuszenie kolizji lub celowe zniszczenie auta – co za to grozi?*, <https://www.auto-swiat.pl/porady/prawo/wymuszenie-kolizji-lub-celowe-zniszczenie-auta-co-za-to-grozi/p1nqsl6> (dostęp: 5.02.2022).
- Ceglarski B., 2018, *Nigeryjski przekręt – czym jest i jak nie dać się nabrać?*, <https://www.infor.pl/prawo/prawo-karne/przestepstwa-komputerowe/2702803,Nigeryjski-przekret-czym-jest-i-jak-nie-dac-sie-nabrac.html> (dostęp: 5.02.2022).
- Czarkowski M., 2021, *Czy Marian Banaś obali rząd Morawieckiego?*, <https://www.tygodnikprzeklad.pl/marian-banas-obali-rzad-morawieckiego/> (dostęp: 5.02.2022).
- Jak odróżnić kolekcjonerski dowód osobisty od prawdziwego dokumentu?, 2019, <https://prnews.pl/odroznic-kolekcjonerski-dowod-osobisty-prawdziwego-dokumentu-442319> (dostęp: 5.02.2022).
- Pasztelański R., 2021, *Wielomilionowy przekręt na produkcji papieru toaletowego. Gang „innovatorów” rozbity*, <https://www.tvp.info/54225900/cbsp-zamieniali-papier-toaletowy-w-miliony-zlotych-na-toaletowym-przekrecie-innowatorzy-zarobili-dziesiatki-milionow> (dostęp: 5.02.2022).
- Studziński A., 2020, *Wierzyciel wobec „oszustwa gospodarczego” – jak identyfikować i jak reagować*, <https://codozasady.pl/p/wierzyciel-wobec-oszustwa-gospodarczego-jak-identyfikowac-i-jak-reagowac> (dostęp: 5.02.2022).